

SIYASİ DÜŞÜNCENİN TARİHİ

1789'DAN GÜNÜMÜZE

BRUCE HADDOCK

ÇEVİREN
Ş. ERDEM TÜRKÖZÜ

BRUCE HADDOCK

Cardiff Üniversitesi'nde Modern Avrupa Sosyal ve Siyasi Düşünceler Tarihi Profesörüdür (2001 –). Leicestershire Üniversitesi ve Oxford'daki Wolfson Koleji'nde yükseköğrenim gördü. Cardiff Üniversitesi'ne gelmeden önce uzun yıllar boyunca Galler'deki Swansea Üniversitesi'nde çalıştı. Ferrara, Emory ve Arizona Üniversitelerinde konuk öğretim üyesi olarak dersler verdi. Siyaset felsefesi ve siyasi düşünceler tarihinden modern Avrupa federal kuramına ve İtalya ve Romanya'nın çağdaş siyaset ve kültürüne kadar uzanan geniş bir yelpazede birçok konu üzerinde çalışan Haddock, normatif akıl yürütmelerde çatışan gerekçelendirme tarzlarını araştıran geniş kapsamlı bir proje bünyesinde araştırmalarına devam etmektedir.

Başlıca eserleri: *A History of Political Thought: From Antiquity to the Present* (2008), *Vico's Political Thought* (1986) ve *An Introduction to Historical Thought* (1980). Ayrıca *Vincenzo Cuoco's Historical Essay on the Neapolitan Revolution of 1799* (2014), *Evil in Contemporary Political Theory* (2011), *Principles and Political Order: The Challenge of Diversity* (2006), *Multiculturalism, Identity and Rights* (2003) ve *The Politics of Italian Identity* (2000) kitaplarının ortak editörüdür.

S. ERDEM TÜRKÖZÜ

Ankara'da doğdu (1972). 1996'da Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden, 2001 yılında aynı üniversitenin Siyaset Bilimi Yüksek Lisans Programından mezun oldu. Hâlen siyaset bilimi “doktora terk”. İyi yazamadığını fark ettiği lisans yıllarında çeviri yapmaya başladı. Çeviride karar kılmadan önce birkaç işe girip çıktı. 2014'ten bu yana sadece çeviri yapıyor.

Başlıca çevirileri: Robin Walz, *Modernizm* (2023); Theda Skocpol, *Devletler ve Toplumsal Devrimler* (2023); Mary Kaldor, *Yeni ve Eski Savaşlar* (2023); W. Montgomery Watt, *Hazreti Muhammed: Peygamber ve Devlet Adamı* (2019); Natalia M. Belting, *Dünyadan Kedi Masalları* (2019); Cas Mudde, Cristobal Rovira Kaltwasser, *Popülizm: Kısa Bir Giriş* (2019); William H. McNeill, *Avrupa'nın Bozkır Sınırları & Osmanlı'nın Batıdaki İlerleyişi Neden Durdu?* (2017); Tom Burns, *Psikiyatri: Kısa Bir Giriş* (2015); Ilan Pappé, *İsrail Hakkında On Mit* (2018); John Alexander Armstrong, *Milliyetçilikten Önce Milletler* (2018); Cas Mudde, *Günümüzde Aşırı Sağ* (2022).

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	11
GİRİŞ	13
I	
DEVİRİM	26
2	
TEPKİ	52
3	
ANAYASAL DEVLET	79
4	
ULUS DEVLETİ	108
5	
ÖZGÜRLÜK	135
6	
REFAH	160
7	
TOTALİTARİZM	186

8
ISLAH EDİLMİŞ SİYASET 213

9
PARÇALANMIŞ SİYASET 240

OKUMA ÖNERİLERİ 266

DİZİN 276

TEŞEKKÜR

Bu kitaptaki bazı konular kariyerim boyunca benimle birlikte oldular. Özellikle Leicester, Oxford, Swansea ve Cardiff'teki öğretmenlerime ve meslektaşlarıma yardımları, tavsiyeleri ve teşvikleri için minnettarım. Christopher Hughes, John Day ve Maurice Keens-Soper'ın çalışmalarım üzerinde yıllar geçtikçe artan bir etkisi oldu. David Boucher, Peri Roberts, Peter Sutch ve Paul Furlong harika destekleyici meslektaşlarımdı. Benimle başka konularda çalışan ama düşüncelerime katkısı son derece önemli olan Ovidiu Caraiani'ye de minnettarım. Bu kitabın hazırlık çalışmalarının bir kısmını, Don ve Molly Verene'nin ideal çalışma koşullarına sahip olmamı sağladıkları Emory Üniversitesi'nin keyifli ortamında yapabildim. Polity Press'teki isimsiz hakemler yararlı tavsiyelerde bulundular. Louise Knight ve Polity Press'teki meslektaşları her zaman cesaretlendiriciydiler. Bir yazar, herhâlde Jean van Altena'dan daha özenli ya da hassas bir redaktör isteyemezdi. Asıl borcumsa aileme. Simon, Jessica, Lizzie ve Nellie bana her zaman yardım ettiler ve beni hep desteklediler. Sheila olmasaydı hiçbir şey yapamazdım.

Bu kitapta daha önceki denemelerimden ve makalelerimden bazılarını temelden gözden geçirerek kullandım. Aşağıdakilerin editörlerine ve yayıncılarına teşekkürlerimi sunarım: *Themes in Modern European History: 1830-1890* (Unwin Hyman, 1990); *The Political Classics: Hamilton to Mill* (Oxford University Press, 1993); *The Political Classics: Green to Dworkin* (Oxford University Press, 1996); *History of Political Thought*, 20 (1999); *The Edinburgh Companion to Contemporary Liberalism* (Edinburgh University Press, 2001) ve *Multiculturalism, Identity and Rights* (Routledge, 2003).

GİRİŞ

“Siyaset”in hayatımızın temel görünümüleri üzerindeki etkisi, modern bir devletin düşünen her yurttaşı için artık aşikâr olsa gerektir. Ama bu her zaman böyle değildi. Modern devletin bir dizi toplumsal, iktisadi, kültürel ve siyasi hedefin gerçekleştirilmesinde birincil araç olarak görülmesiyle statü ve iktidar mücadelesi de nitelikçe dönüştü. Bu kitap, Fransız ve Amerikan devrimlerinde bu yeni siyaset tarzının patlak vermesiyle başlıyor. Her iki devrim de siyasi yaşamı kamusal açıdan savunulabilir ilkeler doğrultusunda yönetme ve denetleme arzusunun doruğu olarak görülebilir.

Bununla birlikte bu devrimlerde tehlikede olan, dar anlamda siyasi iktidardan çok daha fazlasıydı. Siyasi düzenler artık birbirine taban tabana zıt yaşam biçimleri olarak resmediliyordu (bir tarafta monarşi, aristokrasi ve yerleşik hiyerarşi, diğer tarafta herkes için eşit hak talebi bulunuyordu). Bu konumlanışlar arasında orta yolsa –en azından bir süreliğine– yokmuş gibi görünüyordu. Savaşçılara göre siyasi yelpazenin neresinde durursanız durun, her şey tehlikedeydi.

Elbette siyasi tartışmalar bu arada bir boşlukta yürütülmediler. Gelişen ulusal ve uluslararası piyasalar, nüfus hareketleri ve büyüme siyasi yönetim ve denetim gerektirdiğinden, modern devletin gerilimleri ekonomide ve toplumda meydana gelen esaslı değişiklikleri yansıtıyordu. Sanayi Devrimi, kıtasal (ve en sonunda küresel) ölçekte toplumsal ve iktisadi uygulamaları altüst edecek üretken potansiyeli açığa çıkaracaktı. Bu güçlerin siyasi düzenler tarafından ne kadar denetlenebileceği ve sınırlandırılabilmesi bugün bile tartışmalı bir konudur. Bununla beraber kesin olan bir şey varsa, o da yurttaşların ve

tebaanın hırs ve çaresizlikle siyasi liderlerinden zaman zaman karşı konulamaz olduğu kanıtlanan taleplerde bulunmaya başladığıdır.

Modern devletler birbiriyle çatışan –ve çoğu zaman kesinlikle uyuşmayan– talepler tarafından şekillendirildiler. Devrimci ve tepkici hareketlerin ve savların 1789’daki ilk çatışmasını, siyasi uzlaşma sağlamaya yönelik çabalar izledi. Modern anayasal devlet, çok çeşitli çıkarlarının peşinde koşan yurttaşların –hepsinin olmasa da– çoğunun kabul edebileceği bir referans çerçevesi oluşturmaya çalıştı. Savaş ve iktisadi çöküşün yol açtığı krizler, siyasi seçkinleri ve yurttaşları daha doğrudan kamu yönetimi ve denetimi yöntemlerini benimsemeye itmiş olsa da modern anayasal devlet aslında olağanüstü dirençli olduğunu bu süreçte kanıtladı. Kriz zamanlarında gördüğümüz, daha ziyade referans çerçevesine ilişkin tartışmalardır. Yapılan her siyasi plan elbette herkesin yararına olmayacaktır. Zor ve tehlikeli zamanlarda, bu tartışmalar çoğu zaman siyasi kaybedenler için fazlasıyla gerçek olan maliyetlere odaklanıyordu.

Örneğin özgürlük ve refah, kamu siyasasının hedefleri olarak sık sık uzlaştırılmaz öğelermiş gibi sunuldu. Yurttaşlarının özgürlüklerini en üst düzeye çıkarmaya odaklanan bir devlet, kaynakları yoksullara yeniden dağıtma çabalarında başarısız olabilirdi. Yine de bu hedeflerden birini ya da diğerini vurgulayan siyasi kuramlar, en azından bazı karşıt konumlanışları barındırmak zorundaydılar. Yine, orta yolu bulmak için gösterilen özenli çabaları ve devletler krizlerle yüzleştikçe siyasada (zaman zaman dramatik) değişimleri görüyoruz.

Bildiğimiz şekliyle devlet, kurumsal talepleri daha geniş hırslar ve değerlerle uzlaştırmaya çalışan söylemsel bir yapıdır. İyi huylu biçimlerinde bile zorlayıcı olmaya devam eder ve bu nedenle bireylerin yaşamlarına kitlesel müdahaleyi meşrulaştırmak üzere bize sürekli meydan okur. Devlet, iktisadi ve siyasi yönetim ve denetimin yanı sıra kültürel, toplumsal ve

ahlaki reform için de bir araç olarak görülmüştür. Devletin işlevleri genişledikçe, yurttaşların şikâyetleri ve tartışmaları da arttı. Nitekim uygulamaya dönük en ufak ayrıntı bile –bir çocuğun sınıfta giyebileceği kıyafetlere kadar– hararetli bir siyasi tartışma için fırsat hâline gelebiliyor. Kendimize bunun neden böyle olması gerektiğini ve aslında kamu tutumlarının hayatımıza neden bu kadar nüfuz edici olması gerektiğini sormalyız.

Siyasi düşünce bizi, kendimizi tartışmalı ve ihtilafli bir kamusal alanla ilişki içinde görmeye davet eder. Siyasi seçkinler malî ve teknolojik karşılıklı bağımlılık zemininde özellikle de iktisadi işleri yönetmek için mücadele ederlerken, kamusal yaşamın ve sorumluluğun somutlaşmış hâli olan devlete odaklanmamıza bile son on yıldır itiraz edilmektedir. Yurttaşlar olarak kendi işlerimizle ilgili bir sorumluluğu paylaştığımız düşüncesi, özel sermayenin uluslararası piyasalardaki tahakkümü karşısında tehlikedeymiş gibi görünüyor. Bu koşullar altında kamusal alan kavramlarımızı gözden geçirmek zorunda kalabiliriz. Geriye kalansa hayal edilemeyecek kadar farklı durumlarda yabancılar arasında toplumsal işbirliğini sürdürme ihtiyacıdır.

Dolayısıyla son 200 yıldaki siyasi düşünce, çoğu zaman son derece rahatsız edici sonuçlara yol açan, benzeri görülmemiş durumlara yanıt vermek zorunda kaldı. Bununla birlikte, 1789’dan bu yana siyasi düşüncenin “modern” yönüne yapılan vurgu, bizi herhangi bir örgütlü toplumdaki siyasi düşüncenin temel özelliklerine karşı duyarsızlaştırmamalıdır. Kamu alanı nasıl karakterize edilirse edilsin, siyasi düşünüşün kamusal bir boyutu daima vardır ve olacaktır. Toplumsal işbirliğine ilişkin savlar, belirli bir dizi düzenlemeye katılması ya da tabi olması beklenen kişilere yansıtılmak zorundadır. Fakat bu, bir toplulukta herkesin aynı şekilde değerlendirileceği anlamına gelmez. Rızaya dayalı ikna seçkin bir azınlık için ayrılmış olabilirken, çoğunluk baskıyla karşılaşılabılır ya da manipüle edilebilir. Asıl sorun, siyasi iktidarın etkin bir

şekilde kullanılmasının ilgili gruplar arasında asgari düzeyde paylaşılan hedefler ve değerler gerektirmesidir. Bu hedeflere ve değerlere hoşnutsuzlar, dışlanmışlar ve hayal kırıklığına uğramışlar tarafından her zaman meydan okunabilir.

Siyasi tartışmalarda referans çerçevesi zaman içinde değişir. Yine de erken dönem Yunan siyaset felsefesinden gelen ve siyasi düşünceye hâkim olmaya devam eden birbirine karşıt iki izleği burada saptayabiliriz. Bir tarafta, evrensel ve ebedi bir adalet ölçütünün savunucuları, gerçek siyasi kurumları ve uygulamaları soyut bir ideale vurarak ölçmeye çalışmışlardır. Diğer tarafta ise insanların belirli koşullarda gereksinimlerini karşılamak için geliştirdikleri sözleşmelere vurgu yapılmıştır. Bunu Platon ile Protagoras ya da ütopya savunucuları ile gelenek savunucuları arasındaki bir tartışma olarak da düşünebiliriz. Bu savların pratikte nasıl işlediği ise karmaşık koşullara bağlı olagelmıştır. Siyasi düşünce tarihçileri olarak, gördüğümüz şey sabit izleklerin çeşitlemeleri değil, son derece belirli bağlamlarda yeni katmanlarla karmaşıklık kazanan savların yinelenesidir. Felsefi soyutlama bu savların biçimini anlamamıza yardımcı olabilir fakat bizi, belirli savları ve krizleri diğerlerinden farklı kılan ayırt edici özelliklere karşı duyarsız hâle getirmemelidir.

Siyaset felsefecileri zaman zaman yaşayan muarızlarından ziyade gelecek kuşaklara seslenseler de toplumlarının kaygularından ve tartışmalarından asla tamamen kopuk olmamışlardır. Ama çalışmaları sırasında geleneksel varsayımlara da meydan okumuşlardır. Bir dağıtım planında kimin neyi alması gerektiğine dair esaslı tartışmalar, neyin savunulabilir sayılacağına dair anlaşmazlıklara dönüşebilirler. Bir dönemde sorgulanmayan söylem kozları, başka bir dönemde dikkat dağıtıcı unsurlar olarak görülebilirler. Dolayısıyla siyasi düşünce tarihinde çeşitli düzeylerde yürütülen tartışmalara rastlarız. Referans çerçevesinin sabit kalacağını varsayamayız. Yine de başlangıçta çok dar kitlelere hitap edebilen özgül tartışmaların daha geniş içerimlerini de görmezden gelemeyiz.

Dolayısıyla siyasi düşüncenin tarihi çok özel bir tarih türüdür. Biçimsel akıl yürütmeye ustalaşmanın yanı sıra bağlamlara ve duruma karşı duyarlı olmayı da gerektirir. Belirli filozoflar ve kuramcılar da siyasi düşüncenin daha geniş öyküsüyle bağlantılı olarak okunmalıdırlar. Bu alandaki sorunların kendine özgü bir zorluğu vardır. Metinleri ya da dönemleri yalıtamayız çünkü tercih ölçütlerimiz, anlatmamız gereken daha geniş öykü tarafından yönlendirilecektir. Bu öykü de kendi içinde kuramsal bir tartışmanın konusu olacaktır. Tarafsız ya da masum bakış açıları yoktur. Siyaset felsefecileri ya da kuramcılar sıfatıyla sahip olduğumuz kaygıları, tarihçiler sıfatıyla sahip olduğumuz kaygılarından fiilen ayıramayız.

Olumsal koşullarda toplumsal işbirliğini yönetmek her zaman siyasi düşünce ve eylemin temel bir özelliği olagelmıştır. Son 200 yılda değişense olumsuzluğa verilen kuramsal yanıtın kendimizi görme biçimimizin merkezinde yer almasıdır. 17 ve 18. yüzyılın siyasi düşüncesinin kuramsal temeli olan “insan doğası”, modern siyasi düşüncede artık kendine pek yer bulamamaktadır. Bu terim, insanların her yerde ve her zaman temelde birbirine benzediği ve içinde yaşadıkları rastlantısal koşulların doğaları üzerinde yalnızca yüzeysel bir etkiye sahip olabileceği içerimini taşımaktadır. İnsan yaşamının zaman içinde gerçekleştiği ve gelecek kuşaklara aktarılan anlayışlara bağlı olduğu gerçeğine ise ikincil, tali bir mesele gözüyle bakılmaktadır. Yine de bir başlangıç noktası belirlememiz gerekirse, Vico’nun 1725 tarihli *Yeni Bilim*’inden¹ bu yana bir dizi metin, insan dünyasının bir bütün olarak tarihin bir ürünü olduğu görüşünü savunagelmıştır.² Bilginin kendisinin bile, toplulukların kendilerini içinde buldukları belirli koşulları yansıttığı, yani tarihin bir ürünü olması itibarıyla “görelî” olduğu ifade edilmiştir. Bu bakış açısına göre, bir zamanlar

¹ *Scienza Nuova*, Çeviren: Sema Önal Akkaş, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2021.

² Bkz. *The New Science of Giambattista Vico*, çev. T. G. Bergin ve M. H. Fisch (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1968); tartışma için bkz. Bruce Haddock, *Vico’s Political Thought* (Swansea: Mortlake Press, 1986).

güvenle evrensellik kisvesine büründürülen değer yargılarını belirli kültürlerin ve toplulukların tercihlerinin ifadeleri olarak görmek daha doğru bir tutumdur.

Tarih bilincinin modern zamanlarda ortaya çıkışının ayrıntılı öyküsü bu kitapta anlatılamayacak kadar karmaşıktır.³ Bununla beraber, altı çizilmesi gereken önemli bir nokta, evrensel ölçütleri varsayan tüm düşünme tarzlarının bir süredir sorunlu hâle geldiğidir. Artık kendimize insanların ideal olarak topluluklar hâlinde nasıl birlikte yaşayabileceklerini sorduğumuzda, söylediğimiz şeyleri kastettiğimiz varsayılmıyor. İşte, elinizdeki kitabın konusunu, son 200 yılda siyaset kuramcılarının bu ikileme nasıl yanıt vermeye çalıştıkları meselesi oluşturuyor. Burada basitçe şunu belirtmemiz gerekiyor: Sorunsuz bir siyaset felsefesi geleneğinden bahsetmek ne kadar mantıklı olursa olsun, artık siyasi savların içinde formüle edildiği olumsal bağlamlar ve koşullar tali meseleler olarak görülemezler.

Kendimizi kültürel ve tarihsel olarak belirli yaşam tarzlarının içine doğmuş olarak görmek artık tüm deneyimlerimize yeni bir renk veriyor. Ama bir yandan da evrensel tanımlama ve yargılama biçimlerini gerektiren ikilemlere ve zalimliklere de bir tepki vermek zorundayız. 1789'dan bu yana siyasi düşünce, bu konumlanışlar arasında rahatsız edici bir şekilde salındı durdu. Bir gün bu ikisinden birinde karar kılacağımız umudu da gittikçe azalıyor. Bu durum, yargıda bulunma ve ahlaki ve siyasi duruşlar benimseme konusundaki sıradan deneyimlerimiz üzerine düşündüğümüzde bizim için ciddi sorunlar teşkil ediyor.

1789 Fransız Devrimi, kuramı da siyasi tartışmaların ön saflarına itti. Amerikan ve Fransız devrimlerinde yaşananlar, siyasi düzen anlayışlarını derinden sarstı. Belirli nesnel normatif standartları karşılamada başarısızlığın halk devrimini

³ Bkz. Bruce Haddock, *An Introduction to Historical Thought* (London: Edward Arnold, 1980).

haklı çıkarabileceği düşüncesi 1789’da tüm kurumlaşmış yönetimleri tehdit ediyordu. Devrimlerin uzlaşma ve istikrar yaratmada başarısızlığı ise siyasi düzenlerin bir sonraki kuramsal ya da ideolojik meydan okumaya kadar kurumlar ve uygulamalar çerçevesini koruyan geçici bekleme operasyonları gibi görünmeye başladığı anlamına geliyordu. Siyaset felsefesinin her zaman merkezinde yer alan gerekçelendirme, böylece kamusal gerekçelendirmeye dönüştü ama kimin görüşünün geçerli olacağı, hesap verebilirliğin nasıl güvence altına alınacağı –ve insan zekâsının modern bir yönetimin ürkütücü karmaşıklığını değerlendirecek yeterliğe sahip olup olmadığı– konusunda tartışmalar devam etti.

Siyaset felsefesi kamusal hâle geldikçe, seferberlik ve polemik taleplerine de maruz kaldı. Retoriğin de en az biçimsel tutarlılık kadar önemli hâle gelip bir savın kitlelerin gereksinimlerine göre farklı biçimlere uyarlanabileceğinin anlaşılmasıyla birlikte *ideolojik* siyasi savlama tarzı ortaya çıktı. İdeolojik ve kültürel hegemonyanın fiili yönetimde önemli unsurlar olduğu kabul edildikçe siyaset felsefesi de masumiyetini yitirdi.

Bu mücadelede ilk kaybedilen şey, açık seçik bir hakikat ölçütü olacaktı. Belirli durumların taleplerini karşılamak için savların şekillendirilmesi, siyaset felsefesindeki evrensellik varsayımını zora soktu. Devlete, ulusa, topluluğa ya da sınıfa bağlılık, kamusal tartışmalarda şu ezeli “iyi yaşam” anlayışından daha kolay anlaşılabilir olgulardı. Yine de çetrefil normatif sorunlar varlığını sürdürdü. Bağlılıklar kapsam olarak daha sınırlı hâle gelmiş olabilirdi ama hiçbiri daha az çekişmeli ve daha sorunsuz değildi. Faaliyet alanlarındaki değerler çatışabilirdi. Kişi kendini yalnızca bir devletin ya da sınıfın üyesi olarak göremezdi. Sıradan deneyimler normatif ikilemler yaratmaya devam etti ama yeni referans çerçevesi dâhilinde bu sorunların üstesinden gelinip gelinemeyeceği de belli değildi. Ahlaki ve siyasi ilkelerin statüsüne ilişkin kuramsal kaygılar, siyasi faaliyetin kendisi üzerinde büyük

bir etkiye sahip olabilir. Nitekim 20. yüzyıl bunun son derece rahatsız edici örneklerini ortaya çıkarmıştır. Diyelim ki ilkelere yalnızca çıkarların akla uydurulması olduğu düşüncesi en azından bazı toplumsal işbirliği planlarının güvenilirliğini zayıflatıyor. Kuramsal nedenlerle ideolojik tartışmanın, iktidar mücadelelerini sürdürmenin dolaylı bir yolu olduğunu varsayarsak, buradan hareketle söylemsel siyasetten tamamen vazgeçmemiz gerektiği sonucunu da çıkarabiliriz. İtalya'daki erken dönem faşist öğretisi bu sorunu doğrudan ele alıyordu. Buradan hareketle siyaseti çıplak iktidar mücadelesi olarak görmek nispeten kolay bir adımdı.

Faşistlerin devleti yüceltmesi elbette bir aşırılık örneğidir. Yine de faşist öğretiyi siyasi açıdan hoş bulmadığımız için ciddiye almayı reddetmek hata olur. Söylemsel bir siyasetin olanağı hakkında derin sorular ortaya atılmaktadır. Söylemsel bir modelin siyasi hayatı bir bütün olarak tanımlamak için yeterli olacağını varsaymamalıyız. Ancak makul bir siyasi oydaşma [*consensus*] fikrini göz ardı etmek de tehlikelidir.

Aynı ikilem, demokratik kuramın daha iyi niyetli bakış açısından da görülebilir. Normatif yargıların muğlak statüsü sorununa, mümkün olduğunca geniş bir nüfus tabanının siyasi sürece dâhil olması sağlanarak bir çözüm aranabilir. Örneğin faydacı kuram, en azından Bentham'ın modelinde, yargıların çıkarların akla uydurulması olduğunu kabul eder ve herkesin çıkarının dikkate alınması gerektiği sonucuna varır. Evrensel bir hak, siyasi yaşamdaki bakış açılarının ortadan kaldırılamaz çoğulluğuna karşı savunulabilir bir çözüm olarak kabul edilir. Ama elbette demokratik siyaset, insanların çıkarlarına eşit muamele edileceğini garanti edemez. Demokratik siyasetin güçlü çıkarlar tarafından kolayca manipüle edilebildiğini biliyoruz. Marx ve takipçileri demokratik siyasetin tüm sonuçlarına güvenmememiz için bize makul nedenler sundular. Böyle koşullar altında, demokratik siyasetin normatif olarak savunulamaz siyasalar da üreteceği olasılığıyla yüzleşmek zorundayız. En iyi yönetilen demokrasilerde bile bu durum

bizi şaşırtmamalıdır. Burada vurgulanması gereken nokta, bu durumun bizi uzun süredir güvenmemeyi öğrendiğimiz bir siyasi kuramlaştırma tarzına geri dönmeye zorlamasıdır.

Bu kitap normatif savların sorunlu olduğu iddiasını ciddiye alıyor. Aynı zamanda bu savların kaçınılmaz olduğunu da kabul ediyor. Bu noktada hüsnüzan bize hiçbir şekilde yardımcı olamaz. Kimliklerin toplumsal inşası üzerine son 30 yıl içinde kaleme alınan çalışmalar zengin bir literatür oluşturmuş durumlar ve normatif hırslarımızı yumuşatmamıza yarayacak bir uyarı görevi görmelidirler. Hatta bazı kuramcılar, normatif yargıların mantıksal kafa karışıklığın bir türü olduğunu bile iddia ediyorlar.⁴ Bunlar gerçek ve çetin güçlükler. Yine de karşı konulmaz bir şekilde normatif savlara geri dönüyoruz. Üstelik normatif savlar iyi ya da kötü oluşturulmuş da olabilirler.

İlgili ölçütlerin olumsal olarak kabul edildiği bir bağlamda normatif ölçütlerin yeterliliğini değerlendirmek elbette oldukça karmaşık bir konudur. Bir “yöntem” kadar temiz ve düzgün bir şeye indirgenemez. Hızla değişen bir dünyada ideal ya da istikrarlı çözümlerle karşılaşmayı beklememeliyiz. Yine de karmaşık durumlarda ne tür bir düşünme tarzına başvurduğumuza odaklanabiliriz. Dolayısıyla, modern bir siyasi düşünceler tarihçisinin karşılaştığı sorunlar, çokkültürlü bağlamlarda modern yurttaşların karşılaştığı sorunlardan pek farklı değildir ama aynı ivedilikte pratik çözüm beklenen meseleler olarak da görülmeyeceklerdir.

Bu kitap siyasetin değişen şartlarına iyi kötü bilinçli bir şekilde tepki veren, farklı genellik düzeyin sahip olan ve muhtelif kitlelere hitap eden siyaset kuramlarını ele alıyor. Tüm siyaset kuramları muhataplarını ikna etmeye çalışır ama bunun için açıktan seferber olmaları gerekmez. Kaynaklarımızın ve bilgimizin sınırlı olduğu koşullarda ortaya çıkan işbirliği ve eşgüdüm sorunlarına verilebilecek biçimsel yanıtlar

⁴ Bkz. H. A. Prichard, “Does Moral Philosophy Rest on a Mistake?”, *Moral Obligation* içinde, (Oxford: Clarendon Press, 1949), 1-17

olma iddiasıyla bize seslenirler. Dolayısıyla bazen kendinden emin –hatta dayatmacı– bir üslupla ifade edilmiş olsalar bile bunların önerdikleri çözümlerin geçici ve koşullu olmasını bekleyebiliriz.

Böyle olmakla birlikte, siyaseti geçici ve koşullu çözümler üreten bir faaliyet olarak anlamayı, aşılması gereken bir sorun olarak gören düşünce akımları da mevcuttur. 17 ve 18. yüzyıllarda bilim alanında elde edilen göz kamaştırıcı başarıların ardından, sanki geleneksel siyasetin yarattığı hayal kırıklıkları ve kusurları aşılabilmiş gibi, siyasi şartların sınırlamalarını aşma fikri, kuramcılarının ve siyasetçilerin karşı koyamadıkları çok cazip bir düşünce hâline geldi. Hatta özellikle 20. yüzyılın ilk yarısı, sıradan siyasetin ötesine uzanıp toplumsal denetim ve eşgüdüm şemaları oluşturma girişimlerinin sonuçlarına tanık olacaktı. Bu girişimler, ütopyaları hayata geçirmeye çalışmanın istisnasız felaket getirdiğini acı şekilde bize öğrettiler. Tarihçiler ve yurttaşlar olarak bu deneyimlerden dersler çıkarabiliriz ama bunu yapmanın da doğrudan ve kolay bir yolu yok. Bilgeliliğimiz ve kendimize hâkim olma becerimiz konusunda kendimizi tebrik etmemiz de bize yardımcı olmayacaktır. Siyaseti aşma ya da siyasetten kaçınma fikrinin cazibesi –kamu hayatından çekilmenin iyi niyetli biçimlerinde bile– kuramsal ve pratik bir etken olmayı sürdürüyor. Bu konumlanışlar, yurttaşlar olarak onlardan hangi anlamları çıkarmayı tercih edersek edelim, kuramsal ve tarihsel olarak anlaşılmalıdır. Farklı kuramlarda, kendilerini –potansiyel olarak– düşmanca bir kamusal dünyada yönlendirmek isteyen failler için odak noktaları oluşturdular. Bunlar kamu alanında faal olma girişimleridir ama aynı zamanda kamu alanının nasıl anlaşılması gerektiğine dair soruları da gündeme getirmektedirler. Önemli tartışmalara önemli katkılar olarak bu konumlanışlar, kamu hayatına dair daha geniş anlayışların şekillenmesine yardımcı olmuşlardır.

Siyasi düşünce üzerine çalışan araştırmacılar olarak bizim konumuz, zor koşullarda kendileri için yapabileceklerinin

en iyisini yapmaya çalışan yurttaşlarınkinden farklıdır. Fakat siyaset anlayışını derinleştirmeye ve keskinleştirmeye çalışmamız tam da siyasi düşünmenin gerçekleştiği bu değişen bağlamları ciddiye almamızdan ileri geliyor. Düşünme biçimlerimiz siyasi dünyayı da en azından bir yere kadar değiştirir. Dolayısıyla siyasi hayatın dramasını kavramak istiyorsak, siyasi düşünceyi belirsizlik zemininde resmetmek zorundayız. Failler olarak bir sonraki adımda ne olacağını bilmiyoruz. Akılsızlığımız ciddi sonuçlar doğurabilir. Ufuk açıcı düşünceleri tarihsel bir bağlama oturtmaksa siyasi düşüncenin ve eylemin ham boyutlarına dair farkındalığımızı artıracaktır.

Bu kitap, karmaşık toplumsal durumlarda tercihler yapan faillerin varoluşsal çıkmazını da ciddiye alıyor. Tek başımıza gelişemeyeceğimizi ve esenliğimizin denetim altına almayı umamayacağımız uzak yabancıların işbirliğine bağlı olduğumuzu biliyoruz. Bir anlamda bunlar, yurttaşları ve siyasi liderleri sınırlayan koşullardır. Siyaset felsefesi, bu referans çerçevesinin ötesine geçme iddiasında olduğunda bile aslında bu ikileme verilmiş bir yanıt olarak görülmelidir. En azından faillerin genelleyici yargılarda da bulunabileceğini göstermek zorundayız. Yargılar çıkarların akla uydurulması olarak ortaya çıkabilirler ama karşılıklı bağımlılığın karmaşıklığının serpilmemizde bir etken olduğu ikrar edildikçe kapsamaları daha da genişleyecektir.

Dolayısıyla normatif yargılar radikal bir olumsuzluk bağlamında verilmektedir. Değerlerimizin paylaşılabilirliğini biliyoruz. Olsa olsa, bizi temel sorular üzerinde durmak zorunda bırakmayan yerel anlayışlara güvenebiliriz. Ama kültürlerimiz ve yaşam tarzlarımız kendi içlerine kapalı değildir. Değerler çatışabilir, öncelikler farklılaşabilir ama yine de eşgüdümleme ve denetim şemalarını sürdürmek zorundayız. Kuvvet kullanımı bu gibi durumlarda zenginler ve güçlüler için her zaman olası bir seçenek olmuştur. Bununla beraber en güçlüler bile yabancıların işbirliğine muhtaçtır. Üstelik hiç kimse gücünü ve kaynaklarını ebediyen koruyacağını garanti

edemez. Önceliklerimiz ve değerlerimiz her zaman sorgulanabilir. Bu koşullarda, seçimlerimiz için sahip olduğumuz değerlerin ötesine geçen gerekçeler sunmamız gerekir.

Siyaset felsefesi gibi bir şey bize koşullar tarafından dayatılır. Kamusal gerekçelendirme, yabancılar arasındaki toplumsal işbirliğinin bir sonucudur ama ilgili kamusal alanların yapılandırılması ve kimliği hakkında hassas sorular zorunlu olarak ortaya çıkar. Diğer yurttaşların bizim üzerimizdeki hak iddiası Amazon Ormanları'nın sakinlerininkinden daha fazla olabilir; yine de herhangi bir birey ya da grubun yaşam beklentileriyle dolaylı ilişkimizi kesinlikle inkâr edemeyiz. Sadece önceliklerimiz farklıdır. Ama karşılıklı bağımlılık, bizi konumlanışlarımızın daha geniş etkileri hakkında derinlemesine düşünmeye zorlar.

Bu savlar kamusal yaşamda çoğu zaman çok kabaca ele alınırlar. Yine de zor ikilemlerin bizi daha geniş ve daha yaratıcı tarzlarda düşünmeye sevk ettiği bir gerçektir. Çalışmalarının sessizliği içindeki filozoflar, işbirliği, eşgüdümleme ve denetim gibi acil işlerden kesinlikle kopukturlar ama yine de sıradan siyasi deneyimlerde ortaya çıkan sorunlara yanıt verirler.

Bu ikilemlere verilen tarihsel yanıtların çeşitliliği, bizim siyaset kuramcıları olarak eğitimimizin ayrılmaz bir parçasıdır. Kendimize siyasi tercihleri “ideal” modellerle açıklama görevi versek bile, modellerimiz zorunlu olarak sıradan tartışma, manipülasyon ve denetim deneyimlerinden beslenir. Soyutlama, deneyimi baştan varsayar. Modern siyasi düşünce bağlamında bu deneyim, tarihsel değişime dair gelişen farkındalığımız tarafından şekillendirilmiştir.

İçinde bulunduğunu bakış açısından baktığımızda siyaset eğitimi kuram ve tarih içermelidir diyebiliriz. Siyasi dünyamızı az çok kabul edilmiş anlayışlar açısından yorumlarız. Kendimizi fiilen düşünebilmek için, siyasi kuramlaştırmayı koşulların baskısıyla ilişkili olarak görmeliyiz. Çünkü bu çaba hem kavramsal hem de kültürel sınırlamalarla çevrelenmiştir. Bu türden sıkı düşünme, bağlamlara dalmayı ve aynı zamanda

geçici durumları kavramaya yönelik devam eden çabaların farkında olmayı gerektirir. Bu anlamda düşünmemiz asla sona ermeyecektir.

Siyaset kuramının tümel ve tikel boyutlarının nasıl anlaşılması gerektiği, çetrefil bir sorudur. Bu sorun çeşitli bağlamlarda ortaya çıkmış ve bugüne dek iyi kötü ele alınmıştır. Düşüncelerimiz farklı yönlere savrulmuştur. Siyasi düşüncelerin tarihi, bize kesin çözümler sunmaksızın bu zorlukların bazılarını ele almamıza izin verecek şekilde bizi donatabilir. Düşünürler olarak, bize kadar gelen ve yinelenen sorunların en mantıklı ve çarpıcı ele alınışları ışığında kendimiz için yapabileceğimizin en iyisini yapmak zorundayız. Bu zorlu ve sinir bozucu bir alıştırmadır ama bunu göz ardı edersek kendimizi tehlikeye atmış oluruz.